

Szirmai István²⁶:

A romák lehetőségei a munkaerőpiacon

Tisztelettel köszöntöm a megjelenteket! Először is szeretném megköszönni a meghívást! A Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium Esélyegyenlőségi Főigazgatóságának Roma Foglalkoztatási Programok Titkárságán dolgozom romaügyi megbízottként. Előadásomban a romák munkaerőpiaci helyzetét kívánom röviden áttekinteni.

A cigányság Magyarország legnagyobb nemzeti kisebbsége, ami egyúttal Európa negyedik legnagyobb roma közösségét is jelenti. Szakértői becslések szerint a cigány népesség száma mintegy 500-600 ezer fő közé tehető, össznépségen belüli arányuk folyamatosan nő. A magyarországi roma népcsoport területileg igen egyenlőtlenül helyezkedik el, többségük az ország fejletlenebb észak-magyarországi, észak-alföldi és dél-dunántúli régióiban sűrűsödik, s ennek megfelelően a népségen belüli arányuk is itt a legmagasabb.

Munkaerőpiaci szempontból a piaccgazdasági átalakulás legnagyobb vesztese a cigányság. A rendszerváltást követően a foglalkoztatáshoz szokott munkaképes korú romáknak több mint a fele vesztette el állását, s így valamennyi foglalkoztatási mutatójuk lényegesen rosszabb, mint a többségi társadalomé. Az iskolázatlan és szakképzetlen roma emberek számára az elsődleges munkaerőpiac alig kínál kereső foglalkozást, és még az alkalmi munkavállalás területén is hátrányban vannak. Foglalkoztatottsági szintjük megközelítőleg a fele, a munkanélküliségi rátájuk három-ötszöröse, az egy keresőre jutó eltartottak száma háromszorosa a nem cigány lakosságának. Így továbbra sokuknak csupán a családi pótlék, iskoláztatási támogatás és a szociális segélyek biztosítják a megélhetéshez szükséges jövedelmet, ezért a roma háztartások fele él tartós szegénységben. Az állandósuló munkanélküliség miatt egyre szélesebb körben fenyeget az inaktivitás normává rögzülésének veszélye is. Ugyanakkor a roma emberek munkaerőpiaci reintegrációját tovább gátolja a munkaerőpiacon jelenlevő diszkrimináció is. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a társadalom nagy többsége nincs tisztában a roma lakosság problémáival, nem érdekelt helyzetük javításában. A helyi

²⁶ A szerző a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium munkatársa.

társadalmakban jelentkező előítéletek meglétét társadalmi ténynek kell tekinteni.

A foglalkoztatás és munka világában dolgozó hivatalnokok, szakemberek körében a roma lakosság általános tüneti jellemzői mára már közzismertek. Ezek a tünetek jelzik, hogy a cigány lakosság problémája rendkívül összetett, következésképp megoldásuk is komplex megközelítést, koncepciózus intézkedések sorát követelik meg kormányzati és helyi szinten egyaránt.

A munkaügyi tárca arra törekszik, hogy a cigány népesség társadalmi integrációja érdekében a munkanélküli ellátásokat, illetve támogatásokat, segélyeket mihamarabb aktív munkaerőpiaci programok váltsák fel, hogy az etnikumnak nagyobb lehetősége legyen be-, illetve visszaállászkodni a munka világába. Ezért legfontosabb feladatának a munkaerőpiaci felzárkóztató-, és szakmai képzések számának növelését, a területi hátrányok és a diszkriminációs jelenségek csökkentését tekinti.

A munkaügyi szervezetek a helyi roma közösségek munkaerőpiaci helyzetének javítása érdekében az aktív munkaerőpiaci eszközöket működtetésén túl, komplex munkaerőpiaci, illetve közösségi programokat is indítanak.

Az MMKP-k képzési kínálatukat igyekeznek úgy kialakítani, hogy azokban a romák egyre nagyobb számban tudjanak részt venni, ennek ellenére a képzésben résztvevő romák aránya meglehetősen alacsony. Ennek egyik oka az, hogy sokan nem rendelkeznek a képzés feltételeként előírt általános iskolai végzettséggel. Az alapiskolai végzettség megszerzése érdekében több megyében is szerveznek ismeretfelújító, felzárkóztató képzéseket. Nehézséget jelent, hogy a képző intézmények sorában is fellelhető az előítélet, illetve elzárkózás a nehezen kezelhető csoportokkal szemben, továbbá kevés képzőhely kész fogadni a romákat, számukra a képzéshez kötődő gyakorlóhely kevésbé hozzáférhető. Másrészt a meglévő helyzetből adódóan (alacsony iskolázottság, motiváció hiány, szociális helyzet, stb.) igen lassú folyamat a cigányság bevonása a felzárkóztató és szakmai képzésekbe, programokba. Ezen a területen különösen sok a tennivaló, hiszen a képzési szint növelésének kulcsszerepe van a cigányság munkaerőpiaci esélyeinek, illetve foglalkoztathatóságának javításában.

A romák foglalkoztatásában legmeghatározóbb aktív eszköz a közhasznú foglalkoztatás. A közhasznú foglalkoztatás támogatásának alapvető célja, hogy átmeneti munkaalkalmat teremtsen azoknak a

munkanélkülieknek, akiknek egyáltalán nincs vagy kevés az esélyük az elsődleges munkaerőpiacra való azonnali kilépésre. Valamennyi munkaügyi központ jelezte, hogy az elmúlt évben szervezett közhasznú munkaerőpiaci programokban a roma származású munkanélküliek „jelentős” arányban vettek részt. A közhasznú munkaprogramok megvalósítói az esetek többségében a települési önkormányzatok, ill. közhasznú társaságok. A hagyományos közhasznú munkaprogramok keretén belül végzett tevékenységek többsége kommunális és környezetjavító feladatokra korlátozódik (közterületek tisztántartása, parkgondozás).

A munkaerőpiacon hátrányos helyzetű rétegek – így a romák – foglalkoztatásában a közmunkaprogramoknak ugyancsak jelentős szerep jut. Mind a közmunkát, mind a közhasznú foglalkoztatást, bár alapvetően nem tekinthetők problémamegoldó eszköznek, a romák foglalkoztatásában a közösség speciális munkaerőpiaci jellemzői miatt a jövőben is kiemelten kezelik. Például számos kistépülésen – ahol az önkormányzat az egyetlen foglalkoztató – csak a közmunkaprogramban vagy a közhasznú munkavégzésben történő részvétel jelenti az egyetlen munkalehetőséget.

A hátrányos helyzetű munkanélküliek számára szervezett komplex munkaerőpiaci programokban az egyes aktív eszközök egymásra épülnek, így humánszolgáltatást, támogatott képzést és foglalkoztatást valósítanak meg, nagyobb esélyt biztosítva a nyílt/elsődleges munkaerőpiacra történő kilépésre. A komplex munkaerőpiaci programok szűk kört érnek el, ezért számukat és kiterjesztésüket növelni szükséges. A munkaügyi szervezetek a roma származású munkanélküliek eredményesebb felkutatásában, kiválasztásában és programban tartásában gyakran együttműködnek a helyi roma szervezetekkel, cigány kisebbségi önkormányzatokkal. Az MMKP-k fontosnak és a jövőben is szükségesnek ítélik meg az együttműködést, ugyanakkor indokolt lenne a munkaerőpiaci programok tervezési, előkészületi szakaszaiba jobban bevonni a roma szervezeteket.

A legtöbb roma szervezetnek, cigány kisebbségi önkormányzatnak ma még hiányos a munkaerőpiaci tájékozottsága, gyenge érdekelismerő és érdekérvényesítő képesség jellemzi őket, alacsony befolyásolási lehetőséggel bírnak. Szakember és vezetői munkatapasztalat hiány, eszköz és infrastruktúra hiány nehezíti a mindennapos működést. A cigány lakosság sikeres társadalmi integrációja csak képviselőik felelős részvételével valósulhat meg. A cigány kisebbségi önkormányzatok, roma szervezetek és a munkaügyi szervezetek közötti együttműködés számos

további lehetőséget hordoz magában, ezért is szükséges a roma szervezetek, CKÖ-k önszerveződési folyamatát segíteni, a meglévő szervezeteket támogatni, az együttműködésre felkészíteni. Ennek különösen fontos aktualitást ad az európai uniós csatlakozás, pontosabban az a kérdés, hogy mennyire lesznek képesek a (roma) civil szervezetek a közösségi források fogadására. Az eredményesebb programtervezés- és végrehajtás érdekében munkaerőpiaci szereplők (munkaadó, munkavállaló, önkormányzat, munkaügyi központ, roma szervezetek stb.) összehangoltabb együttműködését kell megvalósítani, továbbá meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy a településeken valós helyzetfeltárások történjenek a cigányság igényeivel és szükségleteivel kapcsolatosan. A valós helyzetfeltárások, a példaértékű kezdeményezések támogatása, az információk továbbítása, az alulról építkező programok megvalósítása csak a szervezetek közötti együttműködés alapján valósulhat meg. Hosszú távon olyan munkaerőpiaci programok indítására, megvalósítására kell törekedni, ahol az érintettek nagyfokú bevonásával, az őket érintő, saját maguk által megfogalmazott problémák megoldására kidolgozott projektek kerülnek támogatásra. Ennek eredményeként a helyi közösségek által megfogalmazott problémák megoldása a helyi közösségek érdeke és felelőssége is kell, hogy legyen.

A roma közösségeknek jelentős szerepük van abban, hogy rávezessék a roma fiatalokat, a munka nélkül lévőket arra, hogy a képzésben való részvételük lehetőséget teremthet jövőbeni életük alakulására, segítheti munkaerőpiaci részvételüket. A közösségek erősítése a munkaügyi szervezet munkáját is előbbre viszi, jobb információs és kommunikációs lehetőségeket biztosítva.

A roma lakosságot érintő diszkrimináció, szegregáció létező jelenség, leleplezése, felszámolásának gyakorlata nem alakult ki. Azt gondolom, hogy a munka világát érintő előítélet, diszkrimináció és cigányellenesség felszámolása, az esélyegyenlőség érvényesülése érdekében központi diszkrimináció ellenes kommunikációs program szükséges.

Az Esélyegyenlőségi Főigazgatóság munkája során igyekszik az érintőlegesen felvázolt megoldási javaslatokat megvalósítani, ennek érdekében folyamatos a tárcán belüli egyeztetés. A szaktárcák közötti összehangolt együttműködéssel valósulhat meg a romák eredményesebb munkaerőpiaci integrációja. A cigányság munkaerőpiaci helyzetének javulása pedig a közösség kedvezőbb megítélését eredményezi a többségi társadalom részéről.